

درس اول

تاریخ علمی است که به مطالعه جنبه‌های مختلف زندگی انسان و جامعه در گذشته می‌پردازد و علل و نتایج اعمال پیشینیان را بررسی می‌کند و هدف آن شناخت و آگاهی نسبت به زندگی اجتماعی در گذشته است.

قدیمی‌ترین متن تاریخی سنگ پالمو است که ۴ هزار سال قدمت دارد. در زمان ساسانیان، کتاب خدای‌نامه تألیف شد و تاریخ‌نگاری از قرن پنجم قبل از میلاد به وسیله «هرودت» پدر تاریخ شروع شد.

در ایران باستان، سال‌نامه‌های دولتی وجود داشته که حاوی اخبار و رویدادهای مهم بودند.

تا قرن ۱۹: مورخان بیشتر به تنظیم و ثبت و نگارش وقایع می‌پرداختند و توجه چندانی به بررسی آثار و علل و نتایج رویدادهای تاریخ نداشتند. پس از رنسانس، شیوه نوینی در تاریخ‌نگاری بوجود آمد

اساس این شیوه بر ۱- سنجش دقیق منابع ۲- استناد به اسناد و مدارک معتبر ۳- دوری از داستان‌پردازی استوار بود.

مراحل پژوهش در تاریخ عبارتند از: ۱- انتخاب موضوع ۲- تدوین پرسش‌های تحقیق ۳- شناسایی منابع ۴- گردآوری و تنظیم اطلاعات ۵- تحلیل و تفسیر اطلاعات ۶- گزارش یافته‌های پژوهشی، می‌باشد.

درس دوم

گاه‌شماری، نظامی است که انسان برای اندازه‌گیری دقیق زمان (ماه و سال) ابداع کرده است.

نیاز به زمان‌سنجی باعث اختراعات مثل ساعت‌های آبی، آفتابی و سنی و اسطرلاب شد. مردم بین‌النهرین و مصر در این مورد پیشگام بودند.

امپراتور روم (ژولیوس سزار) دستور داد تا گاه‌شماری رومی براساس گاه‌شماری مصری اصلاح شود. مبدأ تقویم رومیان تولد حضرت مسیح انتخاب شد و پس از آن پاپ گرگوار سیزدهم گاه‌شماری مسیحیان را اصلاح کرد که به آن تقویم میلادی یا تقویم مسیحی یا گراگوری گفته می‌شود.

تقویم هجری قمری بر پایه گردش ماه به دور زمین می‌باشد و مبدأ آن اول محرم است. سالی که پیامبر، از مکه به مدینه هجرت کرد. در تقویم اوستایی، سال را به ۱۲ ماه خورشیدی ۳۰ روزه تقسیم می‌کردند و ۵ روز اضافی آن را اندرگاه می‌گفتند که به آخر ماه دوازدهم اضافه می‌کردند. ماه‌ها و روزهای هر ماه با اسامی ایزدان و فرشتگان نام‌گذاری می‌شد. و مبدأ آن در دوره ساسانیان، آغاز به تخت نشستن هر پادشاه بود.

خط زمان: ابزار مناسبی است که به آن رویدادهای یک دوره را به ترتیب وقوع آن روی نمودار می‌توان نشان داد. جغرافیای تاریخی به مطالعه ارتباط میان تاریخ و جغرافیا و مناطق مختلف در گذشته، می‌پردازد و هدف آن بررسی تأثیر محیط طبیعی و عوامل جغرافیایی بر رویدادهای تاریخی است و پیامد آن، اهمیت یافتن نقشه است.

درس سوم

باستان‌شناسی، علمی است که آثار باستانی و تاریخی را برای شناخت فرهنگ و شیوه زندگی انسان‌ها در گذشته بررسی می‌کند و آثار باستانی و تاریخی شامل: اشیاء، ابزارها، بناها و مکان‌هایی است که ساخته‌ی دست بشر و محصول اندیشه اوست.

مکان‌های باستان‌شناسی عبارتند از: غارها، گورستان‌ها، سنگ‌نوشته‌ها و گور دخمه‌ها، تپه‌های باستانی می‌باشد. مراحل کار باستان‌شناسان: ۱- کشف و شناسایی ۲- حفاری ۳- استخراج و تنظیم اطلاعات که حساس‌ترین مرحله حفاری است.

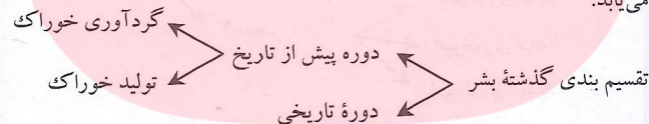
چون نیازمند دانش، تجربه و دقت فراوان است.

برای تعیین آثار باستانی از روش رادیو کربن و پتاسیم- آرگون استفاده می کنند و از دانش شیمی، فیزیک، گیاه شناسی، زمین شناسی و غیره کمک گرفته می شود.

مهم ترین مکان گردآوری، نگهداری، مرمت، مطالعه و نمایش آثار باستانی، موزه ها هستند که معروف ترین آنها، موزه ملی ایران باستان، موزه لوور در پاریس، بریتانیا در لندن، آرمیثاژ در سن پترزبورگ روسیه و متروپولیتن در نیویورک می باشد

درس چهارم

گذشته بشر به دوره پیش از تاریخ و دوره تاریخی تقسیم می شود که دوره پیش از تاریخ، از آفرینش انسان آغاز می شود و تا اختراع خط و گسترش تمدن ادامه می یابد.

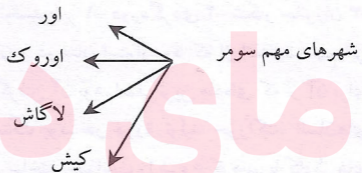
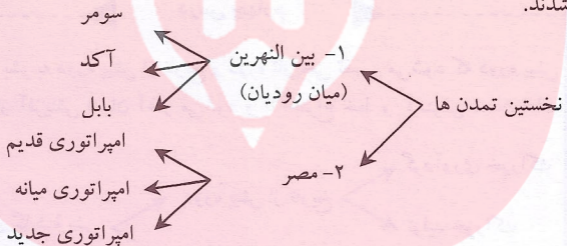

دوره گردآوری خوراک انسان های نخستین بر ۱- دوره گردی ۲- شکار جانوران ۳- گردآوری دانه، میوه و ریشه گیاهان و درختان استوار بود که از اتفاقات مهم این دوره ۱- افروختن آتش ۲- به کار گرفتن آن بود. اصلی ترین ماده ای که از آن برای ساختن ابزار استفاده می کردند، سنگ بود. در دوره تولید خوراک، انسان های نخستین کشت برخی گیاهان و اهلی ساختن حیوانات را شروع کردند. با کاشی های باستان شناسی از تپه چغاگلان در شهرستان مهران، استان ایلام، ساکنان آن، جزو نخستین گردآورندگان خوراک بودند که به کشت گندم و جو روی آوردند و احتمالاً زنان بودند.

در عصر نو سنگی، انسان ساخت ظروف سنگی را ارتقا داد و چرخ سفال را ابداع کرد و توانست با استفاده از پشم حیوانات، پارچه تولید کند. ابداع کشاورزی را انقلاب کشاورزی می‌نامند.

پیامد ابداع کشاورزی:

- ۱- ترک کردن کشاورزان از شغل دوره گردی سبب پیدایش روستاها شد.
- ۲- به خاطر تولید اضافه، عده‌ای به فعالیت ابزارسازی، سفالگری و پارچه‌بافی روی آوردند.
- ۳- داد و ستد رونق پیدا کرد و مردم با آداب و رسوم مناطق مختلف، آشنا شدند.

اعتقادات سومریان: ۱- پرستش خدایان متعدد، ۲- ساخت پرستشگاه و قربانی کردن برای خدایان، ۳- آفریده شدن انسان‌ها برای خدمت کردن به خدایان و فرو فرستادن سیل، طوفان و خشکسالی برای تنبیه انسان‌ها.

۱- عهده‌دار شدن پیشوای دینی و فرمانروایی سیاسی ۲- برخوردار بودن از ثروت و قدرت زیاد به عنوان واسطهٔ میان مردم و خدایان ۳- اطلاع داشتن از دانش‌های عصر خود

خط در بین‌النهرین: خط میخی و زبان سومری
نمونه خط سومریان، در افسانه گیل گمش مشهود است.

اکد ← فرمانده ← (سارگن) اقدامات او:

۱- مسلط شدن بر سرتاسر بین‌النهرین ۲- تشکیل امپراتوری بزرگی از سواحل شرقی دریای مدیترانه تا کوه‌های زاگرس ۳- متحد ساختن اقوامی که اندیشه، آداب و رسوم، صنعت و هنر گوناگونی داشتند ← پیامد آن تبادل فرهنگ و تمدن در بین‌النهرین.

بابل ← از اقوام «آموری» بودند و پایتخت آن‌ها بابل بود.

ویژگی بابل: مرکز بزرگ تجارت بین‌المللی در جهان باستان بود و دلیل آن ← داشتن موقعیت مناسب سیاسی و جغرافیایی بود.

مشهورترین فرمانروای بابل ← حمورابی اقدامات او:

۱- فتح مناطق وسیعی از بین‌النهرین

۲- بنیان نهادن حکومتی بر مبنای: الف) قدرت فراوان شاه ب) اطاعت کامل

حاکمان از شاه

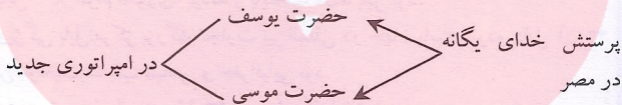
عمده شهرت حمورابی ← تدوین قانون‌نامه که نخستین سند قانون‌گذاری جهان است.

آشور ← اقوامی جنگجو در شمال بین‌النهرین که با لشکرکشی پی در پی به سرزمین‌های همسایه به ثروت و قلمرو خود افزودند.

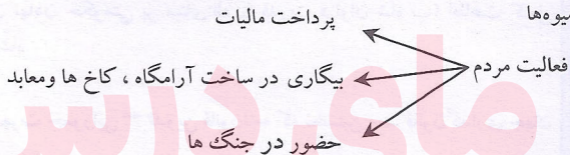
دلیل حفظ شدن کشور از تهاجم خارجی: ۱- وجود صحراهای گرم در شرق و غرب ۲- رود نیل ۳- دریای مدیترانه در شمال ۴- وجود صخره‌های شمالی.
 مصر از طریق شبه جزیره سینا در شمال شرق در معرض هجوم قرار داشت و عاقبت از همین مسیر به این سرزمین دست یافتند.

تاریخ مصر باستان:

- ۱- امپراتوری قدیم ← ویژگی آن: الف) در اوج بودن قدرت فرعون‌ها ب) ساخت اهرام سه گانه
- ۲- امپراتوری میانه
- ۳- امپراتوری جدید ← آمن هوتپ چهارم اقدام او ← ترویج یگانه پرستی در شکل پرستش خدای خورشید.

اقتصاد مصر ← کشاورزی در اطراف نیل ← کشت گندم، جو، خرما و دیگر میوه‌ها
 پرداخت مالیات

ادبیات و هنر مردم مصر: ۱- ابداع خط هیروگلیف و دموتیک ۲- استفاده از نی (پاپیروس) برای نوشتن مطالب ادبی، دینی، شرح حال و اقدامات فرعون‌ها.
 شهرت تمدن مصر ← ساخت بناهای باستانی: اهرام، معابد و آثار هنری

(مجسمه‌سازی)، کاخ‌ها

سنگ آهک

مواد اولیه برای ساختن بنا

سنگ خارا

درس پنجم

هندوستان امروزی

سرزمین هند در گذشته

بنگلادش

بخش وسیعی از پاکستان

تمدن دره سند ← ۵ هزار سال پیش

پرستشگاه

حمام

انبارغله

مجهز به

شبکه فاضلاب

ویژگی

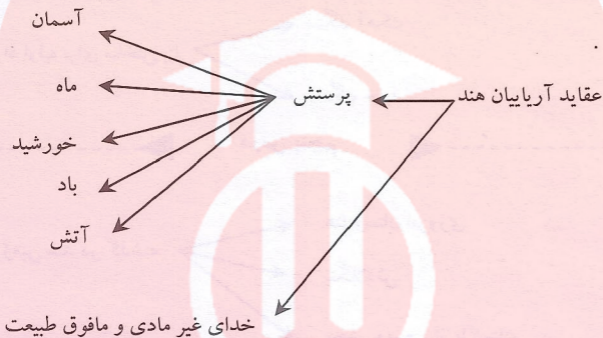
موهنجو دارو

هاراپا

شهرهای باستانی پاکستان

مراحل ورود آریاییان به هند: ۱- ورود به هند از سمت شمال غرب ۲- تسلط بر شمال هند ۳- گسترش قدرت و نفوذ تا مرکز هند.

نواحی استوایی و مرطوب جنوب هند تحت سلطه آریاییان در نیامد و اقوام تیره پوست «دراویدی‌ها» در آن جا زندگی می کردند.

ودا ← سرودهایی در ستایش: آفرینش و خدایان

کهن تری بخش ودا ← ریگ ودا

زبان آریاییان هند ← سانسکریت

ویژگی آیین برهمنی: ۱- اعتقاد به خدایان متعدد در ودا ۲- تحمیل مناسک

دشوار، مثل قربانی کردن بر پیروان خود

وظایف برهمنان: ۱- حفظ سروده‌های وداها از گزند فراموشی ۲- تعلیم

آموزه‌های دینی ۳- اجرای آداب مذهبی.

آیین بودایی در برابر باورهای آمیخته با خرافات و رسوم دشوار برهمایی ظهور کرد.

حقایق بودا: ۱- زندگی، سراسر رنج و درد بی پایان است. ۲- سرچشمه این درد،

آرزو و خواستن است ۳- با رسیدن به نیروانا می توان بر آرزو خواستن غلبه کرد

راه رسیدن به نیروانا (هشت راه مقدس):

۱- صداقت ورزی در ایمان ۲- نیت ۳- گفتار ۴- کردار ۵- زندگانی ۶- کوشش

۷- پندار ۸- مراقبه

داریوش بزرگ و تسلط بر شمال غرب هند

اسکندر مقدونی

چندرا گوپتا

پادشاهان هند

با آشوکا به اوج رسید

تاسیس سلسله موریا

گوپتا

چندرا گوپتا

مراحل تأسیس نخستین امپراتوری چین ← شی هوانگ تی:

۱- به تخت نشستن ژنگ فرمانروای سلسله چه این ۲- پیروزی بر حاکمان محلی و اشراف ۳- پایان دادن به تفرقه ۴- به وجود آمدن حکومتی نیرومند. اقدامات ژنگ (شی هوانگ تی) (امپراتوری اول):

۱- نوسازی تشکیلات اداری و مالیاتی: هدف ← تسلط بر مرکز چین

۲- ساختن جاده

۳- یکسان کردن مقیاس وزن ها ← (هدف) رونق تجارت

۴- تکمیل دیوار چین ← (هدف) جلوگیری از حمله اقوام صحراگرد

تحولات در دوران فرمانروایی سلسله هان:

۱- پیشرفت ۲- گشایش جاده ابریشم ۳- ابداعات و اختراعات ۴- برقراری ارتباط

با کشورها مثل ایران.

عقاید کنفوسیوس: الف) توجه به رفتار اخلاقی ب) مردم باید چگونه رفتار کنند و حاکمان چگونه رفتار مناسب را ترویج دهند. ج) توجه کمتر به خدایان چینی

اقدام موثر حکومت هان ← انتخاب مأموران دولتی بر پایه اصول کنفوسیوس

اصول کنفوسیوس: انتخاب افراد براساس توانمندی و شایستگی خود و نه بر مبنای

ثروت و وابستگی های خانوادگی

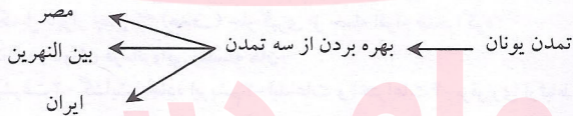
الف) یونان

دلیل وجود کشتیرانی و دریانوردی در یونان: ۱- موقعیت شبه جزیره‌ای این کشور ۲- برخورداری از سواحل طولانی با: الف) خلیج‌ها ب) بریدگی‌ها که سبب ایجاد لنگرگاه‌ها شد.

ایلیاد و اودیسه: منظومه حماسی هومر در قرن ۸ ق.م

مهم‌ترین دولت- شهرهای یونان: ۱- آتن (مرکز فعالیت‌های، فلسفی، علمی و هنری، زادگاه مردم سالاری (دموکراسی) ۲- اسپارت: جامعه‌ای نظام‌گرا- جامعه‌ای جنگاور

مینوس شاه افسانه‌ای: تمدن مینوسی (جزیره کرت)، ویژگی آن: ۱- اقوامی دریانورد ۲- داشتن روابط بازرگانی با مصر و مناطق همجوار. جنگ‌های پلوپونزی ← به جنگ‌های میان آتن و اسپارت گفته می‌شود. حکومت مقدونیان ← فیلیپ دوم ← تشکیل دادن ارتش نیرومندی از جنگجویان مقدونی (پسرش اسکندر) ← حمله به قلمرو هخامنشیان.

دین و اعتقاد یونانیان باستان:

- ۱- اعتقاد به دوازده خدا در کوه اُلَمپ و در رأس آن زئوس خدای آسمان و آذرخش بود ۲- آتنا، خدا بانوی خرد، محافظ شهر آتن ۳- نفوذ کمتر کاهنان، ۴- برگزاری جشن‌های مختلف ۱- برای احترام به خدایان ۲- بزرگداشت قهرمانان (بازی‌های المپیک در هر ۴ سال یکبار).

حکومت و سیاست در یونان: ۱- حکومت کردن شاهان به صورت موروثی در ابتدا ۲- به دست گرفتن قدرت از سوی ثروتمندان و اشراف ۳- مردم سالاری شهروندان آتن:

۱- مردان بالغ که پدر و مادری آتنی داشتند ← شرکت در اداره امور دولت-شهر.

۲- زنان، بردگان و بیگانگان مقیم آتن ← اکثریت جمعیت آتن محروم بودن از حق رأی

فیلسوفان آتن ← سقراط
افلاطون
ارسطو

دانشمندان آتن: ۱- بقراط (پدر علم پزشکی) عقاید او: بیماری‌ها علت‌های طبیعی دارند و مجازات از سوی خدایان نیستند. ۲- فیثاغورث (فیلسوف و ریاضی‌دان) ← کشف اصول هندسه.

ب) روم

کانون شکل‌گیری تمدن روم ← شبه جزیره ایتالیا ← شمال دریای مدیترانه
ادغام روستاهای کرانه رود تیبر. پیامد: بوجود آمدن شهر رم در مرکز ایتالیا و شورش رومیان بر شاه این شهر و تشکیل حکومت جمهوری رم.

کارتاژیان بر بخش‌هایی از دریای مدیترانه
شمال آفریقا

مقدونیان بر مقدونیه
یونان
حکومت می‌کردند

امپراتور کنستانتین ← برگزیدن بیزانتیوم به پایتختی (قسطنطنیه، استانبول)

امپراتوری روم: ۱- شرقی (به وسیله عثمانی از بین رفت) ۲- غربی (در اثر هجوم

اقوام بیابانگرد نابود شد)

نتایج پیروزی اکتاوین ← تغییر در نظام حکومتی جمهوری رم: ۱- قرار گرفتن

قدرت در اختیار یک فرد ← شخص اول مملکت (آوگوستوس ← امپراتور) ۲- باقی

ماندن مجلس سنا (مجمع اصلی مشورتی) ← انتخاب امپراتور

پرستش خدایان متعدد

پرستش ایزدمهر (میترا)

برگزاری بازیهای عمومی و مذهبی برای احترام و بزرگداشت خدایان

تعلیم و تربیت ← آموختن مسئولیت‌های شهروندی به فرزندان: ۱- کار سخت ۲-

شجاعت برای جنگیدن ۳- وفاداری به شهر خود.

موقعیت زنان ← ۱- آزادتر از زنان یونانی بودند ۲- حضور بیشتر در زندگی

عمومی و اجتماعی.

افزایش برده‌داری و اختلاف میان ثروتمند و فقیر: ← که سبب قیام بردگان به

رهبری اسپارتاکوس شد.

دستاور مهم تمدن روم، ایجاد شبکه‌ای پیشرفته از جاده‌ها بود که با: ۱- بریدن

تپه‌ها ۲- کندن تونل ۳- ساختن پل ۴- پر کردن باتلاق‌ها، انجام می شد.

دین مسیحیت ۵۰ سال پس از کنستانتین دین رسمی امپراتوری روم شد.

تأثیر مسیحیت در روم: ۱- ایمان به خدای یکتا جایگزین عقاید شرک آمیز شد.

۲- فرهنگ و اخلاق رومی را تحت تاثیر خود قرار داد.

گروه آموزشی عصر

پیشینه پژوهش در تاریخ ایران:

۱- دانش تاریخی آمیخته با افسانه: پیشدادیان، کیانیان، اشکانیان، ساسانیان (دوران اساطیری).

۲- آگاهی تاریخی متکی به پژوهش‌های جدید: ۱- خواندن خط میخی ۲- کاوش‌های باستان‌شناسی.

نوشتن تاریخ ایران در عهد باستان: ۱- ترجمه خدای‌نامه‌های متعلق به دوره ساسانی ۲- داستان‌های شاهنامه فردوسی.

نسبت‌های نادرست مورخان: ۱- انتساب پارسه / پرسپولیس (پایتخت هخامنشیان) به جمشید ۲- انتساب پاسارگاد (پایتخت کوروش) به حضرت سلیمان ۳- انتساب آرامگاه کوروش به قبر مادر حضرت سلیمان.

تحقیقات جدید درباره تاریخ ایران باستان:

دوره صفویه ← حضور جهانگردان اروپایی: الف) جستجوی آثار تاریخی دوره هخامنشی به خصوص در فارس ب) تهیه گزارش و تصویر از آثار.

دوره قاجار: ۱- حضور جهانگردان اروپایی ۲- شروع تحقیقات جدید ۳- خوانده شدن خط میخی ۴- اجازه حفاری به فرانسه (امتیاز انحصاری کاوش).

دوره پهلوی: ۱- خارج شدن کاوش‌های باستان‌شناسی از انحصار فرانسویان ۲- فعالیت باستان‌شناسان اروپایی (آمریکا ← آرتورپوپ، ارنست هرترسفلد آلمانی) ۳- وسیع‌تر شدن کاوش‌ها ۴- پرورش یافتن باستان‌شناسان زبده ایرانی.

پیامد کاوش‌های باستان‌شناسی: ۱- شناخته شدن بهتر پادشاهان ماد تا ساسانیان ۲- تشخیص تاریخ واقعی از افسانه ۳- نشان دادن تمدن پیشرفته ساکنان فلات ایران و روی آوردن به کشاورزی و یک‌جانشینی ۴- تقسیم‌بندی جدید تاریخ توسط مورخان.

دلیل اهمیت خدای نامه ها:

- ۱- تاریخ عمومی مردم ایران از آغاز آفرینش تا اواخر حکومت ساسانی
- ۲- استفاده از آن در نگارش تاریخ ۳- منبع اصلی مطالعه و شناخت تاریخ ایران
- ۴- آمیخته بودن مطالب آن با قصه های کهن و منطبق بودن با واقعیات تاریخی.

گروه آموزشی عصر

موقعیت جغرافیایی فلات ایران: ۱- شمال دریای مازندران (خزر) / دریاچه آرال ۲- شرق: جلگه سند ۳- غرب: جلگه بین‌النهرین ۴- جنوب: خلیج فارس / دریای مکران (عمان) / اقیانوس هند.

اهمیت موقعیت جغرافیایی ایران ← پل ارتباطی میان شرق و غرب ← تأثیر بر تاریخ و تمدن.

ایران به خاطر موقعیت جغرافیایی در معرض مهاجرت‌ها، هجوم اقوام مختلف و حمله‌ی نظامی بیگانگان

در پارینه سنگی قدیم مهاجرت از: ۱- آفریقا ۲- آسیای مرکزی ۳- قفقاز ۴- شبه قاره هند ← به ایران انجام شد.

کهن‌ترین آثار حضور انسان در ایران به بستر کشف رود در نزدیکی مشهد در خراسان رضوی مربوط می‌شود و ابزارهای سنگی یافت شده، حدود ۱ میلیون سال قدمت دارند.

نتیجه کاوش در محوطه باستانی چغاگلان در شهرستان مهران، ساکنان نواحی کوهپایه‌ای زاگرس، نخستین مردمانی بودند که در ۱۲ هزار سال پیش به کشت گیاهان (گندم- جو) و اهلی نمودن (بز- گوسفند) پرداختند.

نخستین شهرها: ۱- شوش، چغامیش در استان خوزستان ۲- شهداد، جیرفت در کرمان ۳- شهر سوخته ← سیستان ۴- سیلک ← کاشان.

تمدن ایلام:

۱- سرزمین و موقعیت آن: جلگه خوزستان- مناطق کوهستانی زاگرس جنوبی و میانی.

۲- پایتخت های آن: ۱- شوش با ۶ هزار سال قدمت در مرکز جلگه خوزستان که با یورش آشور با نیپال با خاک یکسان شد ۲- انشان یا انزان در بخش شرقی قلمرو ایلام واقع در فارس ۳- سیمش که به جای خرم آباد کنونی قرار داشت.

سومریان

آکدیان

بابلیان

آشوریان

همسایگان ایلام

فلات ایران

آسیای صغیر

هند

روابط تجاری ایلام با

سفالگری

فلزکاری

بافندگی

شغل مردمان تمدن ایلام

دلیل سقوط ← یورش ویرانگر آشوریان

معنی واژه: ۱- ایران: سرزمین آریاییان ۲- آریایی: شریف و آزاده نتیجه ← ایران به معنای سرزمین مردمان شریف و آزاده است.

مسکن اولیه اقوام هند و اروپایی: ۱- علفزارهای واقع در شمال شرق فلات ایران ۲- جنوب روسیه در حوالی دریاچه آرال

اقوام آریایی مهاجر به ایران: ۱- مادها ← بنیان‌گذار نخستین حکومت آریایی در ایران در مناطق غربی و مرکزی ایران ساکن شدند. ۲- پارس‌ها که در قسمت‌های جنوبی فلات ایران (پارس- فارس) بودند. ۳- پارت‌ها

دلیل تأسیس حکومت ماد ← یورش آشور در شمال بین‌النهرین برای به دست آوردن: ۱- فلزات ۲- سنگ‌های قیمتی ۳- غنایم دیگر

اتحاد قبایل ماد ← انتخاب دَهِیوِک ← انتخاب هگمتانه / اکباتان / همدان به عنوان مرکز حکومت.

اوج قدرت ماد در زمان هووخشتر سومین پادشاه ماد بود.

اقدامات هووخشتر: ۱- متحد شدن با حکومت بابل علیه آشور ۲- تشکیل سپاه

منظم و

کارآمدی از قبایل مختلف ماد، پارس و... ۳- پایان دادن به حاکمیت آشور ۴-

گسترش دادن قلمرو ماد به شمال بین‌النهرین و بخش‌هایی از آسیای صغیر.

دلیل سقوط حکومت ماد ← جانشین هووخشتر، آستیاک به خاطر ۱- نداشتن

لیاقت و تدبیر پدر ۲- خوش‌گذرانی کردن ۳- جمع کردن ثروت حکومت را از

دست داد

مراحل سقوط ماد ← هم‌دست شدن بزرگان ماد با کوروش - فتح هگمتانه

توسط کوروش

جد کوروش کبیر ← هخامنش از قبیله پاسارگاد از قوم پارسی بود.

۱- متحد کردن قبایل ناراضی پارسی علیه حکومت

ماد

۲- جلب حمایت بزرگان حکومت ماد

۳- از بین بردن آستاک

۴- تاسیس سلسله هخامنشیان

مراحل تاسیس
حکومت هخامنشیان

فتوحات کورش:

- ۱- لشکرکشی به آسیای صغیر که با شکست حکومت لیدی و ثروتمند شدن هخامنشیان، با یونان همسایه شدند.
- ۲- لشکرکشی به مناطق شرقی فلات ایران و توسعه قلمرو
- ۳- فتح بابل (نتیجه) ← تصرف تمامی بین النهرین، تصرف سوریه، فلسطین، فینیقیه (لبنان امروزی).

انسانی ترین فتوحات تاریخ جهان بدون جنگ و خونریزی فتح بابل بود.

دلایل اهمیت بابل:

- ۱- بزرگترین شهر آن روزگار با اقوامی که خاستگاه اجتماعی و فرهنگی

گوناگونی داشتند.

گروه آموزشی عصر

- ۲- وجود: ۱- بناها و پرستشگاه‌های باشکوه ۲- مراکز اقتصادی ثروتمند
 ۳- نهادهای سیاسی و اداری متعدد ۴- راه‌های ارتباطی با سرزمین‌های دور و نزدیک

منشور کوروش
 «اصل» آن از

جنس ← گل رس
 شکل ← استوانه
 زبان ← بابلی
 محل اکتشافات ← بابل
 محل نگهداری ← موزه بریتانیا در لندن

منشور کوروش نسخه بدلی آن در مقر سازمان ملل متحد می باشد و در نیویورک نگهداری می شود.

جانشین کوروش ← پسرش کمبوجیه (اقدامات): ۱- تصرف مصر ۲- توسعه قلمرو هخامنشیان تا قاره آفریقا.

اقدامات داریوش:

۱- سرکوب شورش‌های داخلی

۲- برقراری آرامش و امنیت در سرتاسر شاهنشاهی هخامنشی

۳- لشکرکشی به شرق و افزودن شمال و غرب هند به قلمرو هخامنشی

۴- لشکرکشی به شمال دریای سیاه و جنوب روسیه برای دفع قبایل صحراگرد

«سکایی»

۵- تأسیس سپاه جاویدان

۶- احداث جاده شاهی

۷- برپایی کاخ‌ها و بناهای مجلل: شوش، تخت جمشید

۸- ایجاد تشکیلات نوین (اداری، نظامی، اقتصادی)

جنگ ماراتن:

الف) دلیل شروع ← نارضایی دولت- شهرهایی یونانی مخصوصاً آتن از تسلط ایران بر آسیای صغیر و سواحل دریای اژه.

ب) چگونگی شروع: ۱- تشویق میلئوس (ملطبه) به جنگ با هخامنشیان ۲- همراه شدن آتنی‌ها با شورشیان و هجوم به شهر سارد و آتش زدن آن جا ۳- تصرف جزایر دریای اژه به وسیله ناوهای ایرانی داریوش ۴- وارد شدن سپاه ایران به خاک یونان (در ماراتن).

ج) نتیجه آن: عقب‌نشینی سپاه ایران به خاطر ← یورش ناگهانی و حمله سریع یونانیان ← (دلیل) ← تعلل اسپارت در پشتیبانی از آتن.

جنگ سالامیس: شروع جنگ ← تصرف آتن به وسیله خشایارشا- نتیجه جنگ ← شکست نیروی دریای ایران در تنگه سالامیس.

اقدامات خاندان هخامنشی:

الف) اردشیر دوم: ۱- سرکوب شورش برادرش کورش کوچک در آسیای صغیر و کشتن او ۲- خارج شدن مصر از تسلط هخامنشیان

ب) اردشیر سوم: ۱- قتل عام خاندان سلطنتی در آغاز و کشتن افرادی که احتمال می‌داد ادعای شاهی کنند ۲- جاه‌طلب و جنگجو بودن و الحاق دوباره مصر به هخامنشیان (در آستانه حمله اسکندر به دست خدمتکاران کاخ شاهی به قتل رسید).

ج) داریوش سوم: آخرین فرمانروای هخامنشی- نداشتن تدبیر و درایت شاهان نخست هخامنشی- حمله کردن اسکندر به ایران در زمان او- گریختن از برابر اسکندرو کشته شدن در نزدیک دامغان کنونی.

دلایل سقوط هخامنشیان:

۱- شکست سپاه هخامنشی از اسکندر در سه نبرد: گراینکوس، ایسوس،

۲- تسخیر شوش.

۳- آتش زدن تخت جمشید توسط سپاهیان اسکندر با وجود رشادت آریوبرزن

۱- آیین کشورداری و فنون سیاست

۲- شیوه های عمرانی، اقتصادی، تجاری

۳- ساخت بناهای باشکوه

۴- ابداع هنرهای جهانی

۵- مدارا جویی فرهنگی و دینی در تاریخ ایران و جهان

میراث هخامنشیان

درس دهم

سلوکوس چند سال پس از مرگ اسکندر بر: ۱- بین النهرین ۲- بخش هایی از

آسیای صغیر ۳- سوریه ۴- فلات ایران، مسلط شد و سلوکیان را تشکیل داد.

سلوکیه در ساحل غربی رود دجله

پایتخت سلوکیان

انطاکیه در شمال سوریه

هدف از ایجاد شهرها و کوچاندن یونانیان: رواج فرهنگ یونانی در ایران و

متصرفات اسکندر در آسیا بود.

ویژگی این شهرها:

۱- براساس معماری یونان ساخته می شد

۲- سبب توسعه فعالیت های تجاری با سرزمین های دور و نزدیک می شد.

۳- ساکنان آن وظیفه داشتند از وقوع شورش های احتمالی و هجوم طوایف

کوچ رو جلوگیری کنند.

احتمالی و هجوم طوایف کوچ‌رو جلوگیری کنند.

دلایل ناتوانی سلوکیان در سلطه بر ایران: ۱- به زیر فرمان قرار دادن اقوام مختلف با زور.

۲- عدم نفوذ فرهنگ یونانی در ایران.

۳- عدم حس همزیستی و یگانگی با اقوام ایرانی.

ارشک از قبیله‌ی پَرنی یا آپرنی در شرق ایران بود. و اقدامات او:

۱- شوریدن بر فرمانروای سلوکی در حوالی قوچان.

۲- خارج کردن پارت و گرگان از دست سلوکیان.

۳- تأسیس سلسله‌ی اشکانیان.

۱- شهر نسا در ترکمنستان امروزی

۲- شهر صد دروازه (هکاتم پولس) حوالی دامغان

۳- شهر تیسفون در نزدیکی بغداد

فرمانروایان اشکانی:

الف) مهرداد یکم و اقدامات او: ۱- افزایش قدرت و قلمرو اشکانیان ۲- تبدیل

حکومت محلی اشکانی در شرق ایران به پادشاهی قدرتمند

ب) مهرداد دوم و اقدامات او: ۱- تثبیت قدرت اشکانیان ۲- آمدن سفیران از چین به

ایران ۳- تکمیل جاده ابریشم ۴- پیشروی اشکانیان تا رود فرات ۵- همسایه شدن با

امپراتوری روم

۱- طرفین جنگ: ایران و روم

۲- پادشاه ایران: ارد دوم

۳- محل وقوع: بین‌النهرین شهر حران

در جنگ حران

۴- فرمانده سپاه روم: کراسوس

۵- فرمانده سپاه ایران: سورنا

نتیجه جنگ حران: پیروزی سورنا سردار ایران و کشته شدن کراسوس سردار سپاه روم.

دلایل جنگ میان ایران و روم در زمان اشکانیان تسلط بر: ۱- ارمنستان ۲- مرزهای سوریه بود.

دلایل ضعف دولت اشکانی: جنگ‌های پی در پی با روم در غرب و درگیری‌های نظامی در شرق.

حکومت ملوک‌الطوایفی: مجموعه‌ای از حکومت‌های نیمه مستقل که به حکومت مرکزی اشکانی مالیات و نیروی نظامی می‌دادند.

آخرین پادشاه اشکانی و اقدامات او: اردوان چهارم: ۱- شکست دادن نیروهای مهاجم رومی و مجبور کردن آنها به پرداخت غرامت ۲- نا موفق بودن در برابر مشکلات داخلی و آرام کردن شورش ساسانیان در فارس

ساسانیان: ساسان نیای ← اردشیر بابکان (موسس سلسله ساسانی) بود. ساسان: موبد نیایشگاه زرتشتی آناهیتا در شهر استخر، واقع در پارس بود که با دختر یکی از شاهان ساسانی ازدواج کرد.

۱- اعلام استقلال بابک (پدر اردشیر) در پارس

۲- جنگ با اردوان چهارم

۳- شکست اردوان از اردشیر بابکان

۴- بر سر کار آمدن سلسله ساسانیان به جای اشکانیان

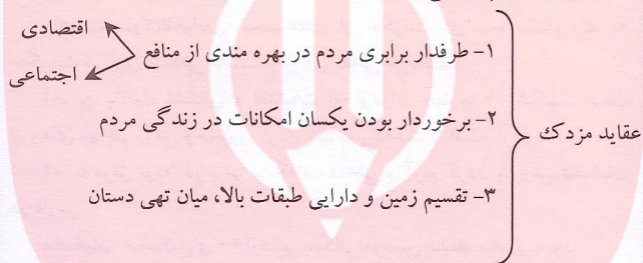
مراحل اعلام استقلال
ساسانیان و تاسیس این
سلسله

گروه آموزشی عصر

۱- داخلی: مخالفت حاکمان محلی با حکومت جدید به خاطر از دست دادن استقلال نسبی خود.

۲- خارجی: حمله‌های پی در پی امپراتوری روم شرقی به سرزمین‌های ایرانی؛ یورش‌های مکرر قبایل بیابان‌گرد به مرزهای ایران.

جنبش مزدک = پادشاهی قباد

دلیل حمایت قباد از مزدک: کوتاه کردن قدرت در امور کشوری از سوی اشراف، نجبا، موبدان بود.

سرانجام مزدک: با هدایت خسرو پسر و جانشین قباد به مناظره‌ای ساختگی دعوت شد و به قتل رسید.

اقدامات خسرو انوشیروان: اصلاحات در زمینه اقتصادی، نظامی، اداری حل نشدن مسائل و مشکلات داخلی حکومت ساسانی.

جانشین خسرو انوشیروان: هرمز چهارم بود که به دست بهرام چوبین کشته شد. پسر هرمز: خسرو پرویز به بیزانس امپراتوری روم شرقی فرار کرد و با حمایت او به پادشاهی رسید.

جنگ‌های میان رومیان و ساسانیان در زمان شاپور یکم اتفاق افتاد که نتایج آن:

۱- گردیانوس، امپراتور روم کشته شد.

۲- والرینوس، امپراتور روم، به اسارت درآمد.

حکومت ساسانی به منظور جلوگیری از غارتگری اعراب حکومتی دست‌نشانده به ریاست اعراب لخمی (لخمیان) در جنوب غربی ایران به مرکزیت شهر حیره تأسیس کرد.

مورخان، بر انداختن حکومت لخمیان، از سوی خسرو پرویز را اشتباه بزرگی می‌دانند چون مرزهای جنوب غربی ایران، در برابر هجوم اعراب، بی‌دفاع ماند. در سه نبرد، اعراب موفق شد سپاه ساسانی را شکست دهد: ۱- قادسیه ۲- جلولا ۳- نهاوند. دلایل سقوط:

- ۱- شورش مکرر فرماندهان نظامی و دخالت آنان در کشمکش‌های سیاسی
- ۲- ضعف قدرت سیاسی پادشاهان ساسانی به

۳- نارضایتی توده مردم به خاطر تبعیض و نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی
عدم مقاومت جدی آنان در برابر اعراب

۴- کاهش توان اقتصادی ساسانیان به خاطر: طغیان رودخانه‌های دجله و فرات؛ شکسته شدن سدها؛ به زیر آب رفتن زمین‌های حاصلخیز آسورستان (بین‌النهرین)

۵- انگیزه و روحیه قوی اعراب

۶- پیام جذاب دین اسلام در فرا خواندن جهانیان به پرستش خدای یگانه؛ برابری

و برادری

درس یازدهم

اطلاع از دوران ماد: به خاطر کمبود اسناد و شواهد مکتوب، بسیار دشوار است. طبقات اجتماعی دوران هخامنشیان: وجود پادشاه در رأس و داشتن اختیارات فراوان در اداره کشور.

پادشاهان هخامنشی ادعا می‌کردند که به خواست اهوره مزدا به مقام پادشاهی رسیده‌اند و او آنها را یاری می‌کند.

بخشیدن جنبه دینی به حکومت آنان

تشویق و ترغیب مردم به اطاعت از آنان

فایده این ادعا برای پادشاهان هخامنشی

۱- پادشاه در رأس

۲- مشاوران حکومتی شامل بلندپایگان که در مورد جنگ و صلح با پادشاه مشورت می کردند.

تشکیلات سیاسی و اداری

سیاسی

نظامی

اداری

مذهبی و حقوقی

بلندپایگان

سیاست کشورداری کورش:

۱- استفاده از تشکیلات و تجربه‌های اداری حکومت‌های پیشین برای اداره‌ی

امور کشور

۲- شیوه جدید مبتنی بر: الف) احترام به دین و فرهنگ مردم سرزمین‌های فتح

شده ب) مشارکت مردم این مناطق در حکومت

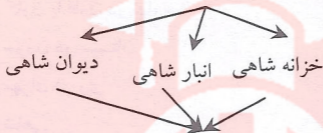
و پیامد آن: جلب کردن وفاداری و پشتیبانی آنان بود.

نظام اداری- حکومتی داریوش اول: که پیامد آن به وجود آوردن نظام اداری

منظم و کارآمد بود و سبب: ۱- سامان دادن امور، ۲- اداره‌ی بهتر قلمرو تحت

فرمان خود شد.

۱- تشکیلات اداری مرکزی

بر عهده یکی از نجای بلندپایه مادی و یا پارسی بود.

نظام سیاسی- اداری دوره

داریوش یکم

۲- تشکیلات استانی (ساتراپی)

مسئولیت بازرسی و نظارت دقیق بر عملکرد مقام‌ها و مأموران دولتی در پایتخت و شهری‌ها (ساتراپی‌ها) بر عهده خویشاوندان نزدیک شاه و درباریان مورد اعتماد و وفادار شاه که به آنها چشم و گوش شاه می‌گفتند بود.

۱- تشکیلات دیوانی (اداری و مالی)

۲- تقسیمات کشوری

۳- گرفتن مالیات‌ها

۴- سیاست آزادی و مدارای دینی

اشتراکات هخامنشیان

با سلوکیان

معروف ترین خاندان های دوره اشکانی:

۱- خاندان کارن یا قارن در نهاوند؛

۲- خاندان سورن در سیستان

۳- خاندان مهران در ری

۴- خاندان شاهی

مجالس دوران اشکانی:

۱- اعضای مجلس اول الف) شاهزادگان ب) بزرگان درباری ج) نمایندگان

هفت خاندان بزرگ

۲- اعضای مجلس دوم (پیشوایان دینی / مغان)

وظایف مجالس دوران اشکانی: ۱- کمک به پادشاه اشکانی در اداره کشور

۲- تعیین جانشین پادشاه. ۳- تصمیم گیری برای جنگ و صلح.

حاکمان محلی برای نشان دادن اطاعت و وفاداری خود به حکومت اشکانی با:

۱- پرداخت باج و خراج سالانه

۲- در اختیار گذاشتن سپاه خود به هنگام جنگ

۱- پادشاه

۲- اعضای خاندان شاهی

۳- سران خاندان های قدیمی

۴- وزیران

۵- روسای ادارات

۶- روسای روستاها

طبقات اجتماعی ساسانیان در اداره

امور کشور به ترتیب:

اقدامات پادشاهان ساسانی برای:

۱- ایجاد تمرکز

۲- افزایش نظارت و تسلط : الف) تشکیل سپاه دائمی نیرومند ب) تقویت تشکیلات اداری (دیوان سالاری) منسجم و منظم.

پیامد اقدامات شاهان ساسانی

۱- کاسته شدن حکومت‌های موروثی محلی.

۲- قرار گرفتن مناطق نواحی جنوبی، مرکزی و غربی در تسلط مستقیم حکومت ساسانی.

تشکیلات اداری یا دیوان سالاری ساسانیان از اداره‌ها یا دیوان‌های مختلفی تشکیل می‌شد که در رأس آن‌ها «وزیر بزرگ» قرار داشت که «بزرگ فرماندار» نامیده می‌شد.

۱- اداره کشور به عنوان جانشین پادشاه، هنگام جنگ یا سفر
وظایف وزیر بزرگ
۲- فرماندهی سپاه در جنگ

۱- نگارش فرمان‌ها، نامه‌ها، اسناد و ثبت و ضبط آن

۲- گردآوری و تالیف «خدای نامک»

وظایف دبیران

(به رئیس دبیران و کاتبان: ایران دبیرد یا دبیران مهست می‌گفتند.)

قلمرو دربار ساسانیان: قلمرویی که ساسانیان بر آن فرمان می‌راندند، ایرانشهر نامیده می‌شد.

ایرانشهر: چندین کوره و چندین استان بود.

قضاوت و دادرسی: به صورت رسمی و غیر رسمی بود.

رسمی: شامل ریش سفیدان بزرگان خانواده و قبایل بودند که به بررسی اختلافات حقوقی و مدنی می پرداختند.

غیر رسمی: روحانیون زرتشتی قضات منسوب از سوی شاه یا حاکمان مناطق که به بررسی جرایم سیاسی و نظامی می پرداختند.

منبع قوانین ایران باستان: ۱- عرف و اعتقادات ایرانیان ۲- اوستا کتاب دینی زرتشتیان

شاه بالاترین مرجع قضایی بود و حکم نهایی را صادر می کرد. روزهای معینی از سال، شاه به شکایت مردم رسیدگی می کرد.

مجموعه‌ای از قوانین و محاکمات دوره ساسانی، در کتاب مادیان هزار دادستان به زبان پهلوی وجود دارد.

۱- تشکیل سپاه با گردآوری جنگاوران قبایل متحد خود

سپاه و جنگ افزارها

۲- درآوردن هگمتانه به صورت دژی نظامی برای مقابله با آشورها

مادی ها ← اقدامات نظامی دهیوک

۳- ساختن استحکامات و قلعه های متعدد

۱- شمشیر

۲- خنجر

۳- سر نیزه

۴- تیرو کمان

۵- سپر

۶- زوبین

سلاح های سپاه ماد

زمان هخامنشیان: الف) تشکیل سپاه جاویدان: ۱- نیروی ویژه ده هزار نفری
۲- سواره نظام با سلاح نیزه ۳- پیاده نظام.

ب) تأسیس نیروی دریایی: ساختن پایگاه در ۱- خلیج فارس ۲- دریای سرخ ۳-
دریای مدیترانه.

فرماندهی ناوهای جنگی به عهده پارسیان و مادی‌ها بود.

دریانوردان: فینیقی، سوری، مصری، قبرسی، مردم آسیای صغیر را به خدمت
گرفتند.

ویژگی‌های تشکیلات نظامی اشکانیان:

۱- اهمیت دادن به سواره نظام که در هنگام سواری، تیراندازی می‌کردند.

۲- تشکیل سواره نظام سنگین اسلحه.

۳- استفاده از طبل برای ایجاد وحشت در سپاه دشمن و به هم ریختن نظم

۴- استفاده از تیر و کمان و نیزه.

دلیل توانایی اشکانیان: پیشینه‌ی صحراگردی‌شان بود.

ویژگی‌های تشکیلات نظامی ساسانیان:

۱- اهمیت دادن به سواره نظام سنگین اسلحه‌ی زره پوش که به آن آسواران

می‌گفتند. آسواران با زره‌های فلزی پوشیده شده بودند و حتی اسب‌هایشان
پوشش زرهی داشتند.

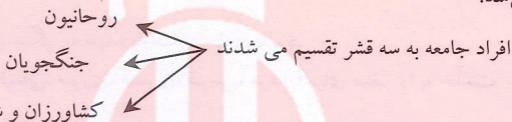
۲- سواره نظام سبک اسلحه که مجهز به کمان بودند و اعضای آن جوانان
طبقه‌ی اشراف و نجبا بودند.

۳- پیاده‌نظام که اغلب روستائیان بودند که اسلحه و تجهیزات مناسبی نداشتند.

۴- استفاده از فیل در جنگ‌ها

ارتشتارستان، مدارس می‌بودند که افراد ارتش، آنجا آموزش می‌دیدند و
کتابچه‌هایی درباره آموزش نظامی داشتند.

قشرها و طبقات اجتماعی: (میان اقوام آریایی مهاجر)
 هر قبیله شامل تعدادی طایفه بود و طایفه خود به چندین خانواده بزرگ تقسیم
 می شد.

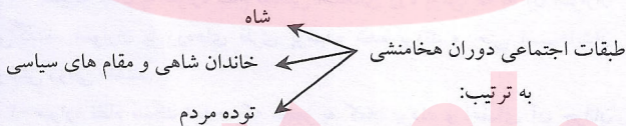
وجود این قشرها به خاطر تقسیم کار و دسته بندی حرفه ای بود و قشری بر
 قشر دیگر، برتری و امتیاز خاصی نداشت.

دوره ی مادها و هخامنشی: پس از تشکیل حکومت و فتح سرزمین های مختلف،
 به تدریج افراد و خانواده هایی که اداره ی حکومت را بر عهده داشتند، به ثروت و
 منزلت بیشتری، دست یافتند و سر آغاز این نابرابری به دوره مادها مربوط می شود.

۱- ایجاد نابرابری های اقتصادی و اجتماعی

۲- شکل گیری طبقات اجتماعی به معنای واقعی آن

پیامد تمرکز قدرت و ثروت

اعضای خانواده های بزرگ که خانواده شاهی در رأس آنها قرار داشت و
 منافع و امتیازات زیادی داشتند.

این امتیازات: ۱- منصوب شدن به مقام حکومتی (الف) شهری ها (ب) فرماندهی
 ارتش و دیگر مناصب مهم حکومتی از طرف شاه

۲- کسب کردن دارایی های هنگفت

۳- به دست آوردن زمین های وسیع، به ویژه در مناطق مفتوحه

دوره اشکانیان:

۱- خاندان شاهی + شش خانواده قدرتمند
(اشراف و نجبای درجه یک)

۲- نجبای درجه دوم

گروه حاکم

۱- کشاورزان

۲- شبانان

۳- پیشه وران

۴- بازرگانان

توده های مردم عادی

تقسیم بندی اجتماعی

در دوره اشکانیان

جنگ های پی در پی با دشمنان خارجی سبب جمع شدن تعداد زیادی از اسیران جنگی شده بود که در فعالیت کشاورزی، ساختمان سازی و معادن شاهی و خدمات خانگی از آنها استفاده می شد.

در دوره ی ساسانیان نظام طبقاتی تحت تأثیر دو عامل بود:

۱- تأسیس حکومت مرکزی قدرتمندی که خاندان ساسانی با توسعه ی تشکیلات اداری و دیوانی به وجود آوردند. ۲- رسمیت یافتن دین زرتشتی و افزایش نفوذ و اختیارات موبدان
نظام طبقاتی این عصر بر اصالت نسب و خون استوار بود و اشراف و بزرگان، خون و نسب خود را برتر از مردم عادی می دانستند و برخوردار از امتیازات را حق مسلم خود می دانستند و تنها به:

۱- امور جنگی و دیوانی ۲- ورزش‌های رزمی ۳- شکار؛ ۴- بزم می‌پرداختند و عامه مردم به طور موروثی به فعالیت‌های تولیدی و خدماتی مثل: کشاورزی، دامداری، پیشه‌وری و تجارت مشغول بودند و بار سنگین مالیات را بر دوش خود می‌کشیدند.

خانواده هسته اصلی جامعه آریایی بود و پدر نقش قاضی و مجری آداب و رسوم دینی و نگهبان آتش‌خانه را داشت.

ازدواج درون‌گروهی بود و اعضای خانواده تحت نظارت پدر، با یکدیگر ازدواج می‌کردند. اقتصاد معیشتی بود و دارایی‌ها در اختیار پدر بود و پس از مرگ او، در اختیار پسر ارشد قرار می‌گرفت. پس از توسعه‌ی تشکیلات حکومتی و گسترش اقشار اجتماعی اختیارات پدر در خانواده کاهش یافت.

در آیین زرتشتی دو خصلت ۱- پارسایی ۲- عفت: ویژگی‌های زن خوب، به حساب می‌آمد.

چند تن از زنان خاندان شاهی: ۱- همسر یزدگرد دوم ۲- پوران دخت ۳- آزرمی دخت دو دختر خسرو پرویز بر تخت سلطنت نشستند و نخستین شاهان زن ایران بودند.

۱- حق مالکیت و فعالیت اقتصادی

۲- حق کسب درآمد

۳- حق شراکت در اموال همسر

۴- حق اقامه دعوا در دادگاه به سود خود

حقوق زنان عبارتند از

ویژگی جشن‌های باستانی، عبادت و شکرگزاری به درگاه خداوند بود.

مشهورترین جشن‌های ایران باستان:

الف) گاهنبارها که متشکل از شش جشن به شکرانه آفریده شدن عناصر اصلی خلقت ۱- زمین؛ ۲- آسمان ۳- گیاه ۴- جانوران ۵- آب ۶- انسان در شش وقت معین از ماه‌های سال برگزار می‌شد، بود.

ب) نوروز (ج) مهرگان (د) سده

درس سیزدهم

اقتصاد و معشیت

کشاورزی نقش تعیین کننده‌ای در تأمین نیازهای مردم داشت و مالیات‌های آن یکی از منابع درآمد سلسله‌های حکومتی به حساب می‌آمد. اقوام و طایفه‌های صحراگرد و دامدار آریایی بودند و از طریق ۱- تماس و همزیستی با (بومیان ایران و همسایگان خود در بین‌النهرین) کم کم با شیوه زندگی روستایی و کشاورزی آشنا شدند.

۲- آموزه‌های زرتشت با تشویق مردم به کشت و کار، تأثیر زیادی بر انتقال تدریجی آریاییان، از زندگی کوچ‌نشینی به زندگی یک‌جا نشینی داشت. شاهان هخامنشی برای تشویق کشاورزی: ۱- افرادی را که اقدام به آبادانی زمین‌های بایر می‌کردند تا ۵ نسل از پرداخت مالیات معاف می‌کردند. ۲- برای توسعه کشاورزی در سر تا سر قلمرو خود اقدام به الف) کندن قنات ب) احداث سد بر روی رودها می‌کردند؛ ج) حفر نهرهای انتقال آب.

۱- طغیان رودخانه‌های دجله و فرات

دو عاملی که به اقتصاد

۲- خراب شدن آب بندها و سدها

ساسانیان ضربه زد

قنات ابتکار برجسته‌ی ایرانیان باستان برای تأمین آب در نواحی خشک و کم باران بود.

ساسانیان برای پیشرفت کشاورزی: ۱- منصبی با عنوان واسترپوشان سالار که رئیس روستاییان و کشاورزان بودند ایجاد کردند. ۲- ایجاد سد و آب‌بند. مالیات و اجاره‌بهای کشتزارهای آشورستان، منبع درآمد هنگفتی برای ساسانیان به حساب می‌آمد.

مهم‌ترین جاده دوره هخامنشیان «جاده شاهی» بود. ویژگی آن: ۱- دستور احداث: داریوش بزرگ ۲- طول: بیش از ۲۴۰۰ کیلومتر ۳- شهرهای مورد اتصال: شوش و سارد ۴- وجود ایستگاه‌هایی با امکانات فراوان و کاروان‌ها به فاصله ۲۵ یا ۳۰ کیلومتر (به گفته هرودت).

۱- سنگ فرش کردن زمین‌های ست و باتلاقی

۲- راه‌ها به گونه‌ای ساخته می‌شد تا ارابه‌ها به راحتی بتوانند حرکت کنند.

پیشرفتهای جاده‌سازی

چارپایان مورد استفاده: اسب، شتر، الاغ

اقدامات داریوش بزرگ برای توسعه‌ی راه‌های دریایی:

۱- دستور به شناسایی مسیرهای آبی: (واسکیلاس را مأمور کشف مسیرهای آبی کرد.)

۲- اتصال دریای سرخ به رود نیل: که با حفر آبراهه انجام شد تا کشتی‌ها بتوانند میان رود نیل و دریای سرخ راحت‌تر، تردد کنند.

۱- ترقی و پیشرفت دریانوردی و حمل و نقل دریایی

۲- توسعه بنادر

۳- ساختن بنادر جدید

۴- ساخته شدن کشتی هایی با ظرفیت حمل چند

صدتن کالا

تحولات دریانوردی
در دوران فرمانروایی
هخامنشیان

تحولات دریانوردی در دوران فرمانروایی ساسانیان:

۱- به دستور شاهان بنادر و اسکله های متعددی مخصوصاً در خلیج فارس و دریای عمان ساخته شد و کشتی ها و دریانوردان ایرانی در دریاها و اقیانوس ها حضور داشتند.

۲- بندر سیراف یکی از بنادر مهم خلیج فارس بود که اهالی آن دریانوردی و صیادی می کردند.

ویژگی پول قبل از فرمانروایی داریوش بزرگ: ۱- مبادله کالا به صورت پایاپای انجام می شد و سکه رواج چندانی نداشت. ۲- حقوق و دستمزدها به صورت کالا پرداخت می شد. ۳- سکه های طلا و نقره بیشتر در بابل، لیدی، شهرهای فینیقی نشین و سواحل شرقی دریای مدیترانه رایج بود.

ویژگی پول در دوران فرمانروایی داریوش بزرگ:

۱- ضرب سکه با وزن و عیار مشخص در سراسر قلمرو هخامنشیان.

۲- شهرت فراوان سکه ی طلای داریوش، موسوم به دریک.

۳- انحصار ضرب سکه طلا برای شاهان.

۴- شهر بی ها (ساتراپ ها) با اجازه شاه می توانستند سکه ی نقره ضرب کنند.

تأثیرات نظام پولی داریوش هخامنشی: ۱- معیاری برای ارزش گذاری کالاها و خدمات در نواحی مختلف امپراتوری هخامنشی شد. ۲- عامل مهمی در گسترش تجارت داخلی و خارجی بود.

اوزان و مقیاس‌های هخامنشی: ۱- هخامنشیان واحدهای وزن و اندازه‌گیری ایلامیان را اقتباس کردند و واحدهای تازه‌ای به آن اضافه کردند.

۲- به دستور داریوش واحدهای وزن و اندازه‌گیری مشخصی برای شهریاران هخامنشی تعیین شد. ۳- پیمانانه یا کیل در زندگی اقتصادی هخامنشیان مهم بود چون میزان و مقدار مواد خوراکی را به جای وزن کردن، با پیمانانه تعیین می‌کردند.

* در دوره اشکانیان و ساسانیان کاربرد پول در شهرها گسترش یافت و سکه‌های نقره‌ای و مسی در مبادلات تجاری در منطقه‌ی وسیعی به جریان افتاد. در دوره هخامنشی صنعت‌های ۱- فلزکاری ۲- سفالگری ۳- بافندگی پیشرفت داشته است.

بافت پارچه‌های ابریشمی و زربفت در شهرهای ۱- شوش ۲- جندی شاپور ۳- شوشتر رواج داشت.

در سواحل رودهای دانوب و رن در مرکز اروپا و سیلان در جنوب آسیا روابط بازرگانی با سرزمین‌های دور برقرار می‌شد.

مراکز تجاری مهم ایران در دوره‌ی هخامنشیان:

۱- بابل ۲- بنادر خلیج فارس ۳- بنادر واقع در سواحل شرقی دریای مدیترانه. در دوران سلوکیان تجارت رونق گذشته را نداشت و از حجم مبادله‌ی کالاهای ارزان‌قیمت کاسته شد و در عوض اشیای تجملی جای آن‌ها را گرفت ولی در دوران هخامنشیان به غیر از اشیای تجملی و گران‌قیمت اجناس مورد نیاز مردم مثل اثاث منزل، ظروف آشپزخانه و مواد خوراکی نیز، خریداری می‌شد.

دولت‌ها به دلایل: ۱- اداره قلمرو ۲- حفظ قدرت ۳- تأمین هزینه‌های گوناگون، نیازمند در آمد ثابت و مطمئن بودند.

۱- انواع مالیات: کشاورزی، پیشه وران، سرانه

۲- عوارض: گمرکی، حمل و نقل، راهداری

۳- حق بهره برداری از: معادن، جنگل ها

منابع درآمد حکومت در
ایران باستان

اوضاع اقتصادی در زمان صلح: ۱- داشتن شرایط مطلوب فعالیت های اقتصادی

۲- پرداختن مردم با خیالی آسوده، به کسب و کار

۳- بهره مندی مردم از حداقل امکانات رفاهی

اوضاع اقتصادی در زمان جنگ:

۱- اوضاع و شرایط اقتصادی به هم می ریخت

۲- رونق و آبادانی از بین می رفت

درس چهاردهم

آریاییان هند خدایان متعددی را با نام های بَغ (خدا و خدایگان) آهوره (سرور) و اَمَرَتا (بی مرگ) می پرستیدند و افرادی با عنوان مُغ، مراسم و تشریفات دینی را اجرا می کردند.

آنها باد، آتش و خاک را مقدس می دانستند و برای خدایان معابد نمی ساختند.

اساس تعالیم زرتشت: یگانگی و پرستش آهوره مزدا، آفریدگار (آسمان ها، زمین، خورشید، ماه، ستارگان، آب ها، گیاهان، روشنایی و تاریکی)

موجودات الهی ← امشاسپندان ← جاودانان مقدس
آهوره مزدا را در آفرینش و اداره ی امور جهان یاری می کنند.

دو نیرو یا مینوی: ۱- نیک: پیرو اهوره مزداست. ۲- بد: پیرو اهریمن است.
اصول بنیادین زرتشت: ۱- پندار نیک ۲- گفتار نیک ۳- کردار نیک
اعتقادات زرتشت: اعتقاد به جهان آخرت داشتند. نیکان، یاران اهوره مزدا هستند و بدان، به دوزخ می‌روند و برده‌ی اهریمن خواهند شد.

کتاب مقدس زرتشت: اوستا که در زمان هخامنشیان بر روی پوست گاو نوشته شد و در آتش‌سوزی تخت جمشید، از بین رفت و چند قرن بعد بلاش یکم، کتاب اوستا را جمع‌آوری کرد. اوستا به صورت شفاهی نقل می‌شد و در زمان شاپور دوم ساسانی، به خط و زبان اوستایی نوشته شد.

خدایان مورد پرستش مادها: ۱- اهوره مزدا ۲- میترا
پیشوایان دینی: مُغ‌ها بودند.

وظایف پیشوایان دینی: ۱- خواندن نیایش‌ها و سرودها ۲- رسم قربانی کردن و آمیختن باورهای دینی کهن با تعالیم زرتشت
در دوران اشکانیان علاوه بر اهوره مزدا، خدایان دیگری مانند مهر و آناهیتا هم پرستش می‌شوند ۳- به تقلید از یونانیان معابدی برای آناهیتا ساختند.

۱- رونق و نفوذ زیادی داشت.

۲- بلاش یکم متون پراکنده اوستا را گردآوری کرد.

۳- تصویر آتشدان بر روی سکه

۴- ستایش ایزدمهر (میترا)

دین زرتشت در دوره اشکانی

دین در دوره ساسانی: ۱- رسمی شدن دین زرتشتی پیامد آن: الف) گره خوردن

دین و سیاست (شاهان و موبدان) ب) افزایش نفوذ و قدرت موبدان

سلسله مراتب روحانیون زرتشتی:

- ۱- موبد موبدان ← وظیفه: (مشاوره دادن در مسائل مهم حکومتی به پادشاه).
- ۲- موبدان: ← وظایف: ۱- قضاوت و دادرسی ۲- اداره آتشکده‌ها ۳- اجرای مراسم مذهبی ۴- تعلیم آموزه‌های زرتشتی

- ۱- آذر برزین مهر ← در خراسان ← مخصوص کشاورزان
- ۲- آذر گشنسب ← در آذربایجان ← مخصوص شاهان
- ۳- آذر فرنبغ ← در فارس ← مخصوص موبدان

آتشکده‌های مهم
دوران ساسانی

- ۱- پیروان آیین مانی بودند.
- ۲- مانی دین زرتشتی را با مسیحی و بودایی ترکیب کرد
- ۳- شاپور یکم اجازه داد تا عقاید خود را تبلیغ کنند.
- ۴- از نقاشی برای تفهیم مطالب خود استفاده می کردند.
- ۵- در زمان بهرام یکم مانی به زندان افتاد و اعدام شد.

ویژگی دین مانویان

۱- رها کردن روح از جهان مادی و تاریکی

۲- رساندن انسان به رستگاری

عقاید مانی

قبل از مهاجرت آریاییان به ایران وجود داشت.
در قسمت جنوب غربی فلات ایران به آن سخن می گفتند.

زبان رسمی و نوشتاری تمدن ایلام بود.

زبان دوم نوشتاری در دوران هخامنشی بود.

ویژگی های
زبان ایلامی

تمامی هزاران لوح گلی کشف شده از تخت جمشید به این زبان
و خط است.

۱- شاخه ای از زبان های هند و ایرانی است و مختص

ساکنان هند و ایران است.

ویژگی های زبان ایرانی

۲- یکی از شاخه های زبان هند و اروپایی می باشد.

تقسیم مراحل تغییر و تحول زبان های ایرانی: ۱- زبان های کهن (زبان فارسی باستانی؛ زبان اوستایی)؛ ۲- زبان های میانه (زبان های غربی؛ زبان های شرقی)؛ ۳- زبان های نو

زبان های غربی: ۱- پارتی یا پهلوی اشکانی ۲- فارسی میانه یا پهلوی ساسانی

زبان های شرقی: ۱- سغدی ۲- بلخی ۳- سکایی ۴- خوارزمی

دوره ی هخامنشی: قصه های متعدد به زبان فارسی باستان و به صورت شفاهی وجود داشت. اثر آن هزار افسان (هزار و یک شب)

دوره ی اشکانی: رواج داستان های ملی و پهلوانی به وسیله گوسان ها در تدوین خدای نامه و سرودن شاهنامه توسط فردوسی

آثار: ۱- درخت آسوریک به خط و زبان پهلوی ساسانی

۲- یادگار زریران ابتدا به زبان پارتی سروده شدند

۳- داستان بیژن و منیژه اصل و ریشه اشکانی دارند.

دوره‌ی ساسانی: اوستا سالیان درازی به وسیله‌ی موبدان به صورت شفاهی خوانده می‌شد.

آثار: این دوره به خط و زبان فارسی میانه (پهلوی ساسانی) در موضوعات ادبی، دینی، پند و اندرز، حقوق، تاریخ و جغرافیا بود.

مراحل تعلیم و تربیت در ایران باستان: ۱- مرحله اول کودکان تا ۵ یا ۷ سالگی در درون خانواده پرورش می‌یافتند و مادران نقش زیادی داشتند.

۲- مرحله دوم: آموزش اغلب در خارج خانه، مدرسه، آموزشگاه انجام می‌گرفت. برای فرزندان اغلب مردم، امکان تحصیل نبود و به طور معمول حرفه‌ی پدران خود را می‌آموختند.

۱- داشتن شغل آموزگاری

۲- تسلط داشتن بر معارف دینی زرتشت و ادبیات

پهلوی و علوم مختلف

۳- اداره کردن آموزشگاه‌ها و مدارس

مسئولیت موبدان در دوره ساسانی

۱- بین النهرین

۲- مصر

۳- ایلام با دانش‌های ایرانی آمیخته شد.

۴- هند

۵- آسیای صغیر

در دوره هخامنشیان علوم و فنون

در دوره‌ی ساسانی در شهر جندی شاپور حوالی دزفول، استان خوزستان، دانشگاه جندی شاپور تأسیس شد و در آن علوم پزشکی، فلسفه، نجوم و الهیات تدریس می‌شد و پررونق‌ترین رشته، پزشکی بود که تا قرون نخستین اسلامی ادامه داشت. این دانشگاه بیمارستانی هم داشت که در آن‌جا، دانشجویان به صورت عملی و نظری با درمان بیماری‌ها آشنا می‌شدند

۱- گسترش مبادلات فرهنگی ایران با روم و هند	} دوره حکومت
انوشیروان
۲- علاقه داشتن به مباحث فلسفی و دینی و گفتگو کردن علمی با فیلسوفان	
۳- پناه دادن به فیلسوفان یونانی	

درس شانزدهم

هنر مادها ساخت: ۱- اشیاء زرین (طلا) ۲- اشیاء سیمین (نقره) ۳- ظروف سفالی

که نشانگر مهارت در فلز کاری، جواهر سازی و متکی بر تجربیات هنری بومیان غرب فلات ایران است.

معماری مادها:

۱- ساخت قلعه‌ها و شهرها

۲- مهارت در ساختن قلعه برای مقابله با دشمنان خارجی مخصوصاً آشوریان

۳- ساخت هگمتانه (همدان) پایتخت مادها که یونانیان به آن اکباتان می‌گفتند. و

۷ قلعه داشت و هر قلعه رنگ نمادین خاصی داشت.

شهرهای ماد: ۱- بیستون ۲- اسپدانه (اصفهان) ۳- کنگاور

ویژگی‌های هنر و معماری هخامنشیان:

- ۱- استفاده کردن از مهارت معماران و هنرمندان سرزمین‌های تحت فرمان خود
- ۲- ترکیب کردن سبک‌ها و تجربیات هندی اقوام غیر ایرانی با شیوه‌های بومی و به وجود آمدن هنری جدید و نو
- ۳- به نمایش گذاشتن شکوه شاهانه و تشریفات و تجملات درباری
- ۴- ساختمان‌های مجلل به خواست شاهان و درباریان برای زندگی تشریفاتی و تجملاتی آنان به وجود می‌آمد.
- ۵- استفاده از طبیعت و تقلید از عناصر موجود در آن مانند حیوانات و گیاهان در آثار هنری.

قدیمی‌ترین بنای دوره هخامنشی پاسارگاد است که شامل کاخ شاهی و آرامگاه کوروش می‌باشد.

ساخت کاخ آپادانا در شوش به عنوان پایتخت اداری هخامنشیان

ساخت تخت جمشید

سنگ نگاره‌ها بر کوه‌ها و یا دیوار بناهای حکومتی به ویژه کاخ‌ها و آرامگاه‌ها می‌باشد.

معماری در دوره داریوش یکم

پیکره پادشاه و ملازمانی او در هنگام پیروزی و بارعام

پیکره حیوانات واقعی و افسانه‌ای

نمادها و نشانه‌های دینی ← اهوره مزدا به شکل نمادین حلقه‌ای بالدار در حال پرواز از بالای سر پادشاه

سنگ نگاره‌ها و نقش‌ها شامل

* تنها تندیس متعلق به پیکره‌ی بدون سر داریوش یکم است که در شوش کشف شده است.

۱- فلز کاری های نفیس

۲- جواهرات ممتاز

۳- ساخت تکرک (ریتون)

۴- ساخت ظروف طلایی و نقره ای و مفرغی مزین به نقوش و زیور آلات

فلز کاری و
جواهرسازی
هخامنشیان

باغدگی:

۱- جامه‌های پر نقش و نگار پادشاه و سپاهیان که از بین رفته‌اند.

۲- قالی پازیریک که در موزه‌ی آرمیتاژ روسیه نگهداری می‌شود.

۱- بقایای شهر نسا در نزدیکی ترکمنستان

۲- معبد آناهیتا در کنگاور استان کرمانشاه

۳- صد دروازه در دامغان

۴- کوه خواجه در سیستان

۵- کاخ شهر هترا (الحضر) در نزدیکی موصل عراق

معماری اشکانیان

ویژگی معماری اشکانیان بناهای: طاق دار، گنبدی، دارای ایوان.

هنر اشکانی: ۱- گچ‌بری ۲- جواهرسازی ۳- نقاشی دیواری ۴- سفالگری که اغلب

سبزرنگ بودند ۵- فلز کاری.

۱- ساخت کاخ اردشیر در فیروزآباد فارس

۲- استفاده از موزاییک کاری- نقاشی دیواری- گچ بری و

نقش برجسته در تزئینات داخلی بناها

ویژگی معماری
ساسانی

۳- ساخت کاخ تیسفون در کنار رود دجله که طاق یا ایوان کسری بخشی از آن بود.

۴- ساخت طاق بستان

۵- کاربرد وسیع از گنبد و ایوان و طاق در ساخت بناها به ویژه کاخ ها

۱- کنده کاری بر روی دیواره های سنگی و صخره ای

۲- فلز کاری ← بشقاب و سینی و کاسه برای مصرف خاندان

شاهی و اشرافی

۳- قلم زنی

هنر ساسانی

۴- موسیقی که خوانندگان و نوازندگان را با عناوین :
گوسان، خنیانگر و رامشگر یاد می کردند.

۵- هنر فرشبافی ← قالی بهارستان که اعراب از کاخ
تیسفون به غنیمت گرفتند.